

בתוספתא. לפי תירוץ אחד בתוס' אלו הם דברי ר' יוסי, בעוד ר"ש סובר שאין מועלין אפילו בקדשי בדק הבית של גוי.

באחרונים דנו האם הגורם לקדושה הפחותה של קרבן הגוי הוא בעלות הגוי או הקדשתו, ונפקא מינה כשהגוי הקדיש על מנת שישראל יתכפר בו או להיפך.

בהבחנה בין שחוטי חוץ לבין שאר הדינים. טעם הדבר, שאיסור שחוטי חוץ אינו תלוי בקדושת הקרבן.

באשר למעילה, נאמרה בגמ' הבחנה בין קדשי מזבח, שאין מועלין בהם, לבין קדשי בדק הבית, בהם יש מעילה. ההבנה הפשוטה היא שהבחנה זו נאמרה אליבא דר"ש (רש"י; תוס' בתירוץ אחד ובמקבילות), וכן מבואר

מערכה קו. ריצוי הציץ על קדשי גוים (מהב)

ה"י, אין לי אלא הציץ מרצה לישראל, לגרים מנין? ת"ל 'ככם כגר יהיה לפני ה'...', ואף כאן משתמע שאין הציץ מרצה לגוים.

מקור נוסף לעניין זה מופיע בספרא (אחרי מות פרשתא ח,ה) על הפסוק: "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר" (ויקרא יז,יא), שם נאמר: "לכם – ולא לאחרים", כלומר, שאין לגוים כפרה. הפירוש המיוחס לר"ש מבאר, שהכוונה שהציץ אינו מרצה לגוים, ולכן כשנטמא דם הקרבן וזרקו – לא הורצה, ולא יקטיר את האימורים, והגוי לא יצא ידי חובת נדרו⁴. והראב"ד פירש אחרת, שהגוים אינם מביאים חטאת ואשם.

ציץ זהב במכון המקדש. לציץ יש תפקיד בריצוי על קרבנות שהוקרבו בטומאה, אך זאת בקרבנותיהם של ישראל בלבד.

השמטת הרמב"ם

הרמב"ם, בהלכותיו בעניין ריצוי הציץ (הל' ביאת המקדש ד,ז; הל' פסולי המוקדשין א,לד), אינו מזכיר חילוק

למדו במכילתא (משפטים, עה"פ "וגר לא תונה" ובמסכת גרים (ד,ב), שיש רצון בקרבן הגרים. ב. "כל צאן קדר יקבצו לך, אילי נביות ישרתונך, יעלו על רצון מזבחי" (ישעיה ס,ז). ר' אליעזר (בעבודה זרה כד,א) פירש גם כאן שמדובר בגרים, וגם חכמים, החולקים עליו, מפרשים כנראה שמדובר במסירת קרבנות לישראל (עי"ש כג,ב). וכן משמעות הכתוב "ישרתונך", שירות לישראל, וברבנו בחיי (דברים ל,ז): "שיתנו לנו בהמות שלהם להקריב מהן קרבן".

4. בסוף דבריו ציין לגמ' כאן, הלומדת זאת מ"לרצון", ופשטות דבריו שאלו דרשות חלוקות לאותו דין, וכך נראה מהגמ' הלהן מו,א הדורשת מ"לכם" שאין מעילה בדם; אך ראה הלהן הערה 6.

נאמר בתורה בעניינו של הציץ: "והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים... והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'" (שמות כח,לח). מכאן למדו חכמים, שהציץ מרצה ומכפר על קרבן שנטמא. לעניין זה שתי השלכות עיקריות (בקרבן יחיד): א. כאשר דם הקרבן נטמא – אין לזורקו על המזבח לכתחילה, אבל אם עשו כן – הקרבן כשר בדיעבד, וניתן להקטיר את אימוריו ולאכול את בשרו (אלא שאם הדם הטמא נזרק במזיד – אסרו חכמים לאכול את בשרו). ב. אם נטמאו הבשר והאימורין – אין לזרוק את הדם לכתחילה (שכן להלכה קיימא לן שאין לזרוק את הדם אלא אם כן יש אימורים הראויים להקטרה או בשר הראוי לאכילה, "אם אין בשר – אין דם"), אבל אם עשו כן – הקרבן כשר בדיעבד.

הסוגיה עוסקת בשאלה, האם ריצוי הציץ וההלכות התלויות בו נאמרו רק בקרבנותיהם של ישראל, או גם בקרבנות הגוים.

דרשות חז"ל: הציץ אינו מרצה לגוים

הגמ' מביאה ברייתא אודות דם הקדשים של קרבן יחיד שנטמא וזרקו, שבשוגג הורצה, ומסיימת: "ובגוי² – בין בשוגג ובין במזיד לא הורצה". רב פפא מסביר, שגם ר' יוסי, המחשיב בדרך כלל את קרבנות הגוים כקרבנות ישראל, מודה בדין זה, משום שיש ראיה מן הכתוב שריצוי הציץ לא נאמר בגוים. לדעתו הראיה היא מ"להם", ואילו רב אשי סובר שאין הכרח לדייק ממילה זו לאפוקי גוים, אלא מ"לרצון", והרי הגוים "לאו בני הרצאה נינהו"³.

במקביל, מצינו בספרי (במדבר פיסקא קט) דרשה לרבות את הגרים לריצוי ציץ: "ככם כגר יהיה לפני ה'" – למה נאמר? לפי שנאמר 'והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני

1. כך מבואר בגמ' ביבמות צ,א. תוס' בפסחים (פ,ב ד"ה נזרק) סוברים שגם האימורין לא יוקטרו, ובשפת אמת שם תמה על כך.

2. כך הנוסח בכל כתבי היד, ובדפוסים שיבשו מחמת הצנזורה: "עובדי כוכבים".

3. רש"י: "לאו בני הרצאה לקב"ה הם, שאינו מתרצה להם", ועיין בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' ח, שהרחיב בהסברת הדברים. יש להעיר על שני פסוקים המדברים על רצון ה' בקרבן גוים, בניגוד לכאורה לפירוש רש"י: א. "עולותיהם זבחהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים" (ישעיה נז,ז). אך הפסוק עוסק ב"בני הנכר הנלוים על ה' לשרתו... כל שומר שבת מחללו", כלומר, שנתגיירו, ומכאן

קרבתיהם מרצה עליהם. ממילא, הציץ מרצה על טומאת הבשר והאימורין של גוים, שהרי הקטרתם איננה כפרה וריצוי לבעלים.

באבן האזל (הל' פסולי המוקדשין א, לד) נימק את השמטת הרמב"ם באופן אחר: כשנטמא הבשר והאימורין, הרי לכתחילה אין לזרוק את הדם, ורק בדיעבד אם זרק הורצה. לגבי גוים אין מקום לכתוב את הדין בדיעבד, כי אין בזה נפקא מינה, מכיוון שממילא הגוי אינו מחויב להביא שוב את קרבנו⁷. כאמור, המיוחס לר"ש נוקט במפורש להיפך, שבמקרה זה אכן הגוי לא יצא ידי נדרו.

סיכום

בגמ' נאמר שהציץ אינו מרצה בקרבנות הגוים. הרמב"ם אינו מזכיר זאת, והדבר מוסבר לפי שיטתו שבדם הקדשים אין טומאה כלל (קרבן אורח). באשר לבשר, יש אומרים שלדעתו הפסוק הממעט את הגוים מריצוי הציץ לא נאמר עליו (גרי"ז), ויש אומרים שאכן הציץ מרצה עליו, אבל אין לכך השלכה הלכתית, שכן גם אם הקרבן נפסל – הגוי אינו חייב להביא קרבן חדש תחתיו (אבן האזל).

מערכה קז. איסור נותר וטמא באכילת קטורת עצים ולבונה (מה-ב, מו, ב)

ולבונה בני אכילה נינהו? אלא חיבת הקדש מכשרא להו ומשויא להו אוכל, כלומר, מתוך חביבותו של הקודש, גם מה שאינו ראוי לאכילה נידון כראוי לאכילה.

יש לברר את טעמי התנאים במחלוקת זו, על איזה מקרה דיברו, וכיצד נפסקה ההלכה.

מקורה של מחלוקת התנאים

רבי יוחנן (מו, א-ב) מסביר את המקור למחלוקת התנאים. שלוש פעמים נאמר בתורה שיש כרת לאוכל קדשים בטומאה: פעם אחת בניסוח כללי, "כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' וטומאתו עליו" (ויקרא כב, ג), ופעמיים בפרשת השלמים (ויקרא ז, כ-כא). מכיוון שכך הרי זה "דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל" (עיין תוס' מו, ב ד"ה אחת), ויש ללמוד מן הדוגמא של שלמים שעונש הכרת נאמר על כל הדומה להם, דהיינו קדשי מזבח. הפסוק הנוסף בפרשת

כלשהו בין קרבן של ישראל לקרבן של גוי, והדבר תמוה מסוגיותנו, בה מבואר שאין חולק בדין זה.

יש מסבירים, שהרמב"ם השמיט את העניין על פי שיטתו המיוחדת (הל' פסולי המוקדשין א, לו; הל' טומאת אוכלין י, טז) שדם הקדשים אינו מקבל טומאה כלל⁵, וממילא אינו זקוק לריצוי ציץ. הרמב"ם בפירוש המשנה (עדויות ח, ד) מאריך להסביר, שכל המשניות והברייתות העוסקות בטומאת דם הקדשים סוברות כדעה שנדחתה להלכה, ולפיכך דחה גם את הברייתא כאן (קרבן אורח).

הסבר זה כוחו יפה לעניין טומאת הדם, אבל לריצוי הציץ יש השלכה, כאמור, גם לגבי טומאת הבשר והאימורין, ולפיכך ראוי היה לכאורה להביא את הדין שהציץ אינו מרצה לגוים. לפיכך מסביר הגרי"ז, שלדעת הרמב"ם המקור לכך שאין ריצוי לגוים הוא דרשת הספרא הנ"ל מ"ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר"⁶. פסוק זה עוסק בדם, ופירוש הדבר שרק לישראל יש ריצוי לבעלים בכפרת הדם. ומ"לרצון" למדנו שהציץ מרצה רק על אותם קרבנות שיש בהם ריצוי לבעלים, מה שאין כן בגוים, שאין דם

משנתנו (מה, ב) דנה בדברים שאין חייבים עליהם משום פיגול (דהיינו דברים שאין להם מתירים), האם האוכל אותם לאחר שנותרו, או בטומאה, חייב על כך (חטאת או מלקות, ראה להלן). לדעת חכמים, חייבים עליהם משום נותר וטמא חוץ מן הדם. לדעת רבי שמעון, הדבר נכון לגבי חומר שדרכו להאכל, כגון קומץ המנחה (שאמנם אינו מיועד לאכילה, אבל ראוי לאכילה), אבל דבר שאין דרכו להאכל – עצים, לבונה וקטורת – אין בו משום טומאה ואף לא משום נותר¹.

בדרך כלל מצאנו, שדבר שאין דרכו להאכל אין בו טומאת אוכלין כלל², וגם לא מצינו בו איסורי אכילה (רמב"ם הל' מאכלות אסורות ד, יח; יד, י-יא). נמצא שלדעת חכמים, המחייבים על אכילת עצים ולבונה משום טומאה, יש בדבר חידוש רב, הן בעצם הטומאה והן באיסור האכילה המוטל עליהם. דין זה שקדשים שאינם ראויים לאכילה נטמאים ונחשבים כאוכל מוסבר בגמ' בחולין (לו, ב): "עצים

5. על שיטה זו ומקורה עיין להלן מערכה רלח.

6. הגרי"ז מסביר שזוהי כוונת המיוחס לר"ש הנ"ל, שהגמ' כאן, האומרת שהגוים לאו בני הרצאה, נסמכת על דרשת הספרא.

7. באחרונים דנו בהרחבה בשאלה האם גוי שנדר קרבן חייב לקיים את נדרו (עיין תוס' עבודה זרה ה, ב ד"ה מנין למחוסר אבר ובגליון הש"ס שם; משנה למלך הל' מלכים ז, ז; אבני מילואים ס' א סק"ב; משמר הלוי זבחים ס' ט). באבן האזל מסביר, שגם על הצד שהוא חייב – דיו בהבאת קרבנו לעזרה, ואם לא כיפר מסיבה כלשהי – לא מוטלת עליו חובה להביא קרבן חדש.

1. לשונו במשנה: "אין חייבין עליו משום טומאה", ולא מפורש שהוא הדין בנותר, אבל הדבר מפורש בתוספתא (זבחים ה, ב): "ר"ש אומר: הקטורת והלבונה אינם ראויים לאכילה ואין חייבין עליהם משום פיגול ונותר וטמא", וכך יוצא מהגמ', שנותר הוקש לטמא לעניין הקרבנות שחייבים על אכילתם. כך גם כתבו תוס' (נו, א ד"ה מנין) והרמב"ם (הל' פסוהמ"ק יח, כד, ועיין שם בכסף משנה). לעצם האפשרות של עצים וקטורת להיפסל בלינה ולהפוך לנותר עיין תוס' בשבועות יא, א ד"ה הואיל וצורתה ובמקדש דוד ס' טז, ג.

2. עיין הל' טומאת אוכלין פ"א הל' א והל' יט, שמה שאינו ראוי לאכילה כלל, אפילו חשב עליו לאוכלו – בטלה דעתו.